

ГЕОГРАФСКИ ПАСПОРТ НА ОБЩИНА АРДИНО

МАРИН РУСЕВ

Катедра Регионална и политическа география

Регионалните аспекти на общественото развитие са перманентен мотив и предмет на редица дисциплинарни и интердисциплинарни научни изследвания. Съвременното географско разделение на труда е резултат от конкретно съчетание между природни и обществени фактори, които предопределят комплексната пространствена характеристика на обитаемата среда в глобален, регионален и локален мащаб. Всеки географски регион се отличава със сложно съчетание между природни ресурси, демографски потенциал, стопанска структура и обществени приоритети. Пространственият обхват на отделните региони зависи от направлението и интензитета на вътрешните и външните културно-политически и социално-икономически връзки, от изградеността на инфраструктурата и други.

Промените в България през последното десетилетие се отличават с характерна пространствена динамика. Факторите за пространствена организация на развитието видоизменят своето проявление. Страната е изправена пред нови предизвикателства. Стопанският, политическият и интелектуалният елит формулират нови критерии и радикални цели на общественото развитие. Главен обект в регионалната политика на държавата са административно-териториалните единици. Техният пространствен обхват и конфигурация имат субективен характер и в редица случаи не съответстват на обективно съществуващите реалности. Това несъответствие води до намаляване на ефекта от регионалната политика и регионалното управление. Динамиката на политическите и стопанските процеси в страната пречатства изясняването на обективно съществуващата отраслова структура и териториална организация на стопанството, формите на собственост, степента на антропогенно въздействие върху природните системи и др.

Българското национално стопанство се отличава с ясно изразена диференциация на природната среда и значителни социално-икономически и екологични диспропорции. Те са резултат от динамичното развитие на урбанизираните територии, съчетано с отслабването на икономическите функции на редица периферни (пригранични, планински и типични земеделски) региони. Специфичните регионални проблеми се усложняват допълнително от стопанската криза, която се отличава с редица особености в отделните части на страната.

Новите реалности изискват формулирането на принципно нова концепция за реално диференцирана държавна регионална политика, основана на съчетанието

между реалностите на пазарното стопанство и възможностите за държавно регулиране. Приоритет в това отношение са т. нар. депресивни в демографско, стопанско и екологично отношение райони. Специфични за решаване културно-политически проблеми се наблюдават в районите със смесено население.

Един от най-важните инструменти на съвременното регионално управление са областните и общинските стратегии за развитие. За съжаление много от тях представляват елементарен набор от традиционни икономически и демографски констатации, неудачно съчетани с трудноизпълними пожелания. Редица от тях като че ли се отличават единствено по името на общината. Често при разработването им единствен мотив са хонорарите, а не възможностите на техните автори.

Модерен методологичен нюанс на съвременната регионална политика са създадените в редица пилотни общини стратегии за устойчиво развитие. Някои от тях обаче до голяма степен преповтарят стандартните общински стратегии и ня-

Таблица 1

Географски паспорт на Кърджалийска област за периода 1998-2000 г. –
относителен дял от България

№	Показател	%
1	Преки чуждестранни инвестиции	0,1179
2	Производство на царевица	0,1222
3	Производство на пшеница	0,2523
4	*ИНДУСТРИАЛНИ ЕМИСИИ НА SO_x , NO_x и CO_2	0,4010
5	Производство на грозде	0,4454
6	Депонирани промишлени отпадъци	0,5771
7	Общо заети в стопанството	1,1452
8	Площ на обработваемите земи	1,1780
9	Производство на домати	1,2195
10	Заети в преработващата промишленост	1,3173
11	Брой на отглежданите птици	1,3704
12	БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ	1,9783
13	Производство на картофи	2,0101
14	Брой на отглежданите овце	2,0923
15	Заети в добивната промишленост	2,1001
16	Регистрирани безработни	2,3783
17	Брой на родените деца	2,5462
18	НАСЕЛЕНИЕ	2,5795
19	Заети в образованието	2,6008
20	Брой на отглежданите пчелни семейства	2,7671
21	ТЕРИТОРИЯ	2,8744
22	Население в подтрудоспособна възраст	3,0708
23	Държавни субсидии	3,4011
24	Производство на зелен пипер	3,8462
25	Площ на мерите и пасищата	4,1816
26	*ГОРСКИ ПЛОЩИ	4,2605
27	Територии, заети за добив на полезни изкопаеми	5,4068
28	Брой на отглежданите говеда	7,1012
29	Производство на тютюн	28,5714

мат ясно формулирани и научнообосновани критерии, индикатори и цели. Това може да се преодолее при по-добро синхронизиране на общинските стратегии със световния опит по този проблем. Особено голям принос в това отношение имат опита и решенията на такива международни форуми, като конференциите в Рио'92, Истанбул'96, Орхус'98 и други.

Един от основните проблеми при разработването на общинските стратегии за развитие и стратегии за устойчиво развитие е този с индикаторите. Често използваната в тях информация е хаотична, не дава достатъчно ясна представа за социално-икономическото и екологичното състояние на общината, поради което трудно може да се използва като база за извеждане на научнообосновани изводи и формулиране на значими дългосрочни обществени приоритети.

Главна цел на настоящото изследване е апробирането на един синтетичен индикатор за оценка на състоянието на дадена община или област — географският паспорт. Чрез него могат да се правят достоверни изводи както за съвременното социално-икономическо състояние и проблеми, така и за формулирането на научнообосновани приоритети при перспективното ѝ развитие. Съставянето на географски паспорт може да се приема като алтернатива на т. нар. SWOT-анализ. Този масово внедряван напоследък изследователски подход често създава трудно

Таблица 2

Географски паспорт на община Ардино за периода 1998-2000 г. —
относителен дял от България

№	Показател	%
1	Депонирани промишлени отпадъци	0,0001
2	*ИНДУСТРИАЛНИ ЕМИСИИ НА SO_x , NO_x и CO_2	0,0012
3	Брой на отглежданите птици	0,0783
4	БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ	0,0944
5	Общо заети в стопанството	0,0971
6	Площ на обработваемите земи	0,1068
7	Заети в образованието	0,1527
8	Брой на родените деца	0,1676
9	Заети в дървообработващата промишленост	0,1805
10	Брой на отглежданите пчелни семейства	0,1982
11	НАСЕЛЕНИЕ	0,2142
12	Дърводобив	0,2168
13	Брой на отглежданите овце	0,2184
14	Население в подтрудолюбна възраст	0,2619
15	ТЕРИТОРИЯ	0,3235
16	Заети в текстилната и шивашката промишленост	0,3526
17	Държавни субсидии	0,4033
18	Регистрирани безработни	0,5011
19	*ГОРСКИ ПЛОЩИ	0,5483
20	Брой на отглежданите говеда	0,6664
21	Площ на иглолистните гори	0,7602
22	Заети в горското стопанство	0,8411
23	Заети в рудодобива	2,2016

преодолими методологически препятствия пред общинските администрации. Спорен е и ефектът от субективните оценки и механизмите при вземане на управленски решения. Географският паспорт също не дава оптимални резултати, ако не се съчетава с класическите изследователски подходи. На него трябва да се гледа само като на един от взаимно допълващите подходи при изследването на определена административно-политически дефинирана територия. Същевременно съставянето на географски паспорт трябва да се разглежда като първи етап при разработването на общинска стратегия за развитие. Като цяло обаче методологическите възможности на географския паспорт са много по-големи, тъй като той може да се използва и за по-широкомащабни цели — например държави или междудържавни регионални обединения (Русев, 1998, 2000).

Съставянето на географски паспорт на област или община става, като се изведат всички възможни абсолютни статистически данни за нея. За да бъдат съизмерими, те се унифицират като относителен дял спрямо общото за страната. Получените числа се представят в табличен вид, като се ранжират във възходяща градация — таблицата започва с показатели, които имат най-малък процент спрямо общото за страната и завършва с най-големите получени стойности. Подборът на показателите зависи преди всичко от наличните статистически данни, но сред тях непременно трябва да присъстват поне три ключови показателя — население, територия и брутен продукт. В зависимост от спецификата на разглежданата територия и научните акценти на изследването, като на ключови показатели могат да се разглеждат и редица други. Ключовите показатели служат като своеобразен репер, чрез който могат да се правят аналитични сравнения и изводи. В началото на всяка таблица обикновено са показателите, чрез които могат да се правят из-

Таблица 3

*Географски паспорт на община Ардино за периода 1998–2000 —
относителен дял от Кърджалийска област*

№	Показател	%
1	БРУТНА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ	0,0077
2	Депонирани промишлени отпадъци	0,0173
3	*ИНДУСТРИАЛНИ ЕМИСИИ НА SO_x, NO_x и CO₂	0,2993
8	БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ	4,7718
9	Заети в образованието	5,8713
12	Брой на родените деца	6,5824
13	Брой на отглежданите пчелни семейства	7,1627
14	НАСЕЛЕНИЕ	8,3039
15	Общо заети в стопанството	8,4789
16	Население в подтрудоспособна възраст	8,5287
18	Площ на обработваемите земи	9,0662
19	Брой на отглежданите говеда	9,3843
22	Брой на отглежданите овце	10,4383
23	ТЕРИТОРИЯ	11,2545
25	Държавни субсидии	11,8579
27	*ГОРСКИ ПЛОЩИ	12,8694
28	Регистрирани безработни	21,0697
29	Заети в горското стопанство	21,7378

води за сравнителен недостиг в изследваната територия, а в края — тези, които показват пренасищане, стопанска специализация, излишък, експортен потенциал и пр. Това важи особено за тези показатели, които се подреждат и след трите ключови показателя. От значение за определяне на специфичния облик на областта или общината е конкретното съчетание между ключовите показатели.

За целите на настоящото изследване ще бъдат представени три географски паспорта. Първият има за цел да демонстрира възможностите на представеният метод на примера на Кърджалийска област (табл. 1). Част от изводите, които могат да се направят в конкретния случай, засягат проблеми, произтичащи от по-ниската от средното за страната инвестиционна активност и икономическа плътност в областта, по-високата екологична ефективност на производството, стопанската специализацията в отраслите на първичния сектор и др.

В резултат от съставянето на географския паспорт на община Ардино могат да се формулират много по-детайлни и конкретни изводи (табл. 2). Един от най-важните е, че този край представлява една от екологичните ниши на България. Община Ардино има подобна на Кърджалийска област стопанска специализация, забелязват се и някои различия — по-висока стопанска зависимост от горските ресурси, много по-ниски средни доходи на населението и др.

Третият представен в изследването географски паспорт също е на община Ардино, но изчислените в него относителни дялове са спрямо Кърджалийска област. Такова изследване е научнооправдано при вземане на конкретни управленчески решения. Например вътрешно разпределение на насочени от държавата средства към Кърджалийска област за екологични мероприятия или за борба с безработицата. Очевидно е, че в първия случай община Ардино може да се надява на много по-малка част от тези средства, а във втория — обратно. Почти 1/5 от отпуснатите на Кърджалийска област средства за социални програми и подпомагане на безработните би трябвало да се насочат към община Ардино.

Възможностите на географския паспорт при изясняване на социално-икономическата специфика на административните единици не се изчерпват само с посочените примери. Едно по-детайлно проучване на община Ардино например би могло до голяма степен да подпомогне цялостната стратегия за нейното перспективно развитие в краткосрочен и средносрочен план.

ЛИТЕРАТУРА

- България 2000. Доклад за човешкото развитие. Мозайката на общините. Програма на ООН за развитие. С.
- ECE Strategy for a sustainable quality of life in human settlements in the 21st century. New York and Geneva, 2001.
- Население '99. 2000. НСИ, С.
- Областите и общините в България '97. 1998. НСИ, С.
- Общинска стратегия за устойчиво развитие. 1999. Методически указания. Издание на Програмата на ООН за развитие. С.
- Програма на ООН за развитие в България. Преглед 1999-2000. Национална визия. Местни решения. UNDP, 2001.
- Ранно сигнализиране. Годишен обзор 2000. България. UNDP, 2001.
- Русев, М. 2000. Концептуални и институционални рамки на прелома към устойчиво развитие в България. — В: Географски предизвикателства през XXI век. Сборник от доклади. Китев — 2000 (под печат).
- Русев, М. 1998. Съвременни предизвикателства при преподаването на география на страните. — Обучението по география, 4-6.
- Статистически годишник. НСИ, С., 2000.